

ПСИХОЛІНГВІСТИКА. ДИСКУРСОЛОГІЯ

УДК 811.161.2'23+81'272:81(092)

В. А. Папіш

УКРАЇНСЬКЕ ЗАРУБІЖЖЯ: ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ У ПРАЦЯХ ІВАНА ОГІЄНКА ТА НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «РІДНА МОВА»

У статті презентовано психолінгвістичні ідеї І. Огієнка, що охоплюють питання зв'язку мовного й психологічного чинників мовленнєвого процесу, психологічних основ оволодіння рідною та іноземною мовами, особистісного потенціалу родинного виховання у формуванні мовної свідомості, загальних психолого-дидактичних настанов. Продемонстровано, що психолінгвістичні проблеми вчений уводить у контекст національного світобачення. З'ясовано внесок заснованого І. Огієнком часопису «Рідна мова» в популяризації наукових знань у галузі психолінгвістики.

Ключові слова: І. Огієнко, мовна особистість, мовна свідомість, національне світобачення, психолінгвістика, часопис «Рідна мова».

Papish V. Ethnic Ukrainians Abroad: Popularization of Psycholinguistics Studies in the Works by Ivan Ohienko and at the Magazine «Ridna mova» [Native language]. *The actual significance of the article is accounted for by the fact that basic ideas conceived and accumulated by Ukrainian scientists in the sphere of psycholinguistics call for further comprehensive investigation and systematization thereof. The novelty of this analysis stands to the fact that, for the first time, the contribution made by I. Ohienko in the development of psycholinguistics as an ingredient of linguistics is subject to the comprehensive analysis on the basis of the scientific explorations of psycholinguistics as a branch of science what is presented in the magazine «Ridna Mova» founded and edited by the sciences. The principal purpose of the study is an interpretation of psycholinguistic ideas by I. Ohienko, which are still underappreciated in the national science and not thoroughly perceived for what herein (1) given the full-scale presentation of his psycholinguistic activity; (2) the guidelines of popularization of psycholinguistic studies are demonstrated by the magazine «Ridna mova». It is found out that psycholinguistic ideas by Ію Ohienko embrace issues of (1) the correlation between linguistic (speech) and psychological elements, (2) psycholinguistic principles for mastering native and foreign languages, (3) the personal potential of family upbringing as to the language linguistic consciousness, (4) general*

psychological-didactic principles significant for the process of studying. Attention is drawn to the significance of education in the native language, which motivates the spiritual development of the personality on a full scale. It is demonstrated that, in particular, psycholinguistic problems are incorporated by the scientists in the nation's worldview and promote some spiritual Christian values. Herein, the characteristic is given to the contribution of the magazine "Ridna mova" as to the (a) psychological method of language study, (b) interpretation of native language, (c) specifics of the development of child speech in the early ontogeny. For the first time, attention is focused on describing psychological elements of the linguistic personality of I. Ohienko as scientific fellow and methodological science.

Keywords: I. Ohienko, linguistic personality, linguistic consciousness, national world view psycholinguistic magazine «Ridna mova» [Native language].

*Мова – це найясніший вираз нашої психіки,
це найперша сторожа нашого психічного я ...*

(Огієнко, 1992: 240)

Вступ

Активна науково-творча діяльність Івана Огієнка тривала понад 70 років (із 90 прожитих). Можна констатувати, що ідіостиль автора сьогодні має високий рівень упізнаваності в колах українських науковців попри те, що не вся його спадщина повернута на Батьківщину. В останні десятиріччя суттєво збільшилися тематичні обшири ґрунтовних розвідок про цього дослідника, і світу вже відомо про освітню, політичну, наукову, редакторську, церковну, громадсько-культурну, художню, перекладацьку його діяльність. Однак маловивченою залишається інтерпретація психолінгвістичної проблематики в його працях, що зумовлює *новизну* цієї розвідки. Утім, зазначений учений продовжив розробляти в українському мовознавстві психологічний напрям, започаткований О. Потебнею, Д. Овсянико-Куликовським, І. Франком, що потребує належної уваги й мотивує *актуальність* цього дослідження.

Отже, *об'єкт* дослідження – науковий текст Івана Огієнка та дискурсивний простір часопису «Рідна мова», а його *предмет* – окреслення своєрідності психолінгвістичної діяльності І. Огієнка.

Мета цієї наукової студії – інтерпретувати психолінгвістичні ідеї І. Огієнка, що залишилися недооціненими й неосмисленими, (1) цілісно описавши вектор його психолінгвістичної діяльності

та (2) продемонструвавши напрями популяризації психолінгвістичних досліджень на сторінках часопису «Рідна мова», засновником якого і був І. Огієнко.

Джерельною базою наукової розвідки є (а) такі праці Івана Огієнка, як «Метода психологічна» (Огієнко, 1935а), «Наука про рідномовні обов'язки» (Огієнко, 1995), «Письменник і рідна мова» (Огієнко, 1937), «Рідне слово. Початкова граматики української літературної мови» (Огієнко, 1935б), «Почесне завдання “Союзу українок”» (Огієнко, 1933а); «Складня української мови. Вступ до вивчення складні» (Огієнко, 1935в), «Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу» (Огієнко, 1992), «Чужі впливи на українську мову» (Огієнко, 1933б); (б) дослідження, присвячені інтерпретації наукової спадщини цього дослідника (наведені в списку літератури студії Т. Білоусової, С. Болтівця, І. Кучинської, Н. Піддубної, Н. Шеремети та ін.); (в) праці сучасників І. Огієнка, які друкували свої наукові розвідки на сторінках журналу «Рідна мова» (В. Барагури, М. Гнатишака, П. Кривоносюка).

Методи дослідження

Вивчення діяльності вченого, що базується на сукупності його наукових текстів, потребує актуалізації низки дослідницьких методів, серед яких: метод *історіографії* – для презентації задекларованої проблеми в синхронно-діахроному зрізі, *інтерпретативний* аналіз, що дасть змогу з'ясувати методологічні засади його психолінгвістичної концепції, *класифікаційний* та *системного* аналізу буде в нагоді під час виокремлення актуалізованих у працях дослідника питань психолінгвістичної проблематики, з'ясування низки векторів його діяльності, *описовий* метод спроектовано загалом на презентацію матеріалу, виокремлення своєрідності мовної особистості І. Огієнка.

Виклад основного матеріалу

У розбудові сучасного огієнкознавства вагоме значення має науковий центр у Кам'янці-Подільському, де з 2006 року виходить науковий журнал «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія історична та філологічна». Тематичний огляд перших дев'ятох його випусків (2003–2012) здійснила О. Завальнюк (Завальнюк, 2013). На сьогодні оприлюднено 20 випусків цього видання.

Якби зібрати воедино тільки назви статей, що присвячені І. Огієнкові, то однозначно було б укладено не один том. Тому аспектуально в цій науковій розвідці представимо деякі сучасні праці мовознавчого, психологічного та психолінгвістичного спрямування, у яких висвітлено окремі питання психолінгвістичної концепції І. Огієнка. Зокрема, Н. Шеремета спроектувала увагу на проблему синергетики мови в науковому набутку І. Огієнка (Шеремета, 2015); Н. Піддубна простежує особливості релігійного мовомислення Т. Шевченка в рецепції І. Огієнка (Піддубна, 2021); Т. Білоусова зупиняється на вивченні іншомовних запозичень у наукових публікаціях ученого та особливостях сприйняття цього процесу (Білоусова, 2020). Особливості розвитку психолого-лінгвістичної проблематики в напрацюваннях ученого досліджують С. Болтівець (Болтівець, 2010), І. Гнатюк (Гнатюк, 1992); психолого-педагогічні ідеї І. Огієнка частково інтерпретують П. Давидов і Л. Бернацька (Давидов, & Бернацька, 1997), І. Кучинська (Кучинська, 2002) та О. Чеканська (Чеканська, 2011). Окремі напрацювання в задекларованій царині відображено в монографічному дослідженні В. Папіш, зокрема йдеться про визначення типу лінгвопсихоакцентуації (термін В. Папіш) І. Огієнка, що здійснено на матеріалі філософських містерій (Папіш, 2022).

Наголосімо, що українознавча енергетика відчувається в кожній студії вченого. Рідне слово, за переконанням І. Огієнка, є джерелом щастя для особистості й найвищою цінністю держави, осердям формування справжнього патріотизму. Рідна мова – запорука існування та розвитку нації, що починається не так із держави, як із глибинних пластів ментальної психологічної пам'яті й національної культури, адже «мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, *ступінь нашої свідомості* (курсив автор. – В. П.). Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – *душа кожної національності*, її святощі, її найцінніший скарб...» (Огієнко, 1992: 239).

Насильницькі методи радянської політики були спрямовані на руйнування національної свідомості інших народів, зокрема й українського. І це здійснювалося насамперед через зросійщення. Наміри Москви добре усвідомлював І. Огієнко, тому так пристрасно захищав рідномовну освіту, науку, культуру, церкву, порівняймо: «без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, нема нації,

а без свідомості нації – нема державності, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення» (Огієнко, 1995: 11). Етнічну єдність нації він пов'язував із єдиною соборною літературною мовою.

І. Огієнко звертався і до базових психолінгвістичних понять, що передусім простежуємо в трактуванні вченим понять *рідна мова, материнська мова, перша мова, наукова мова, внутрішня мова, зовнішня мова*. «Дитина вважатиме тільки ту мову за рідну, якою говоритиме перші п'ять років свого життя» (Огієнко, 1995). Рідну мову дослідник уважав і першою материнською мовою, водночас акцентуючи на великій психологічно-виховній ролі матері: «Кожна мати перші п'ять літ віку дитини повинна розмовляти з нею не інакше, як тільки рідною мовою» (Огієнко, 1995: 28). Дослідник був переконаний, що саме мати повинна прищепити дитині любов до рідної мови, оскільки вона «найміцніша твердиня збереження та плекання рідної мови» (Огієнко, 1995: 28). У статті «Почесне завдання “Союзу українок”» І. Огієнко писав: «В своїй хаті – то вона [жінка. – В. П.] найперший і наймиліший професор своїм дітям. Не вільно жінкам забувати ані на хвилину, що то ж вони творці “матерньої” мови, що то від них перших усі ми переймаємо свою початкову мову. Мати – то найглибший і найреальніший творець літературної мови» (Огієнко, 1933а: 346). У родинях, де батьки є носіями різних мов, бувають певні психологічні труднощі в оволодінні дітьми рідною мовою. Саме тому І. Огієнко негативно ставився до змішаних шлюбів. Щодо наукової мови, то в розумінні вченого, – це не штампи чи канцеляризми, не просто знакова система, – вона повинна будуватися на *рідній* основі.

Наголосімо, що І. Огієнко аналізував і питання внутрішньої та зовнішньої мови, надаючи їм конкретного визначення. *Внутрішньою* мовою він уважав «невисловлені думки», а *зовнішньою* – «наші думки, висловлені на папері» (Огієнко, 1935б: 326). Безперечно, можна стверджувати, що внутрішня мова виконує функцію когнітивної обробки інформації, тоді як зовнішня – є засобом трансформації цієї інформації іншим реципієнтам через вербалізацію думок.

Важливим є і *психолінгвістичний портрет мовної особистості* як комплекс індивідуальних здібностей, що включає аспекти мовної компетенції, мовленнєвої поведінки, психологічні та соціокультурні особливості діяльності мовця. С. Болтівець, зокрема, схарактеризував

І. Огієнка як *психолога й методиста*, який дбав про доступність викладу матеріалу й рекомендував учителям збуджувати цікавість учнів запитаннями, живими фактами зі шкільного життя, малюнками. Ці педагогічні настанови викладені в низці укладених дослідником видань, серед яких «Українська граматики: Основи українського правопису: підручник для 2-го та 3-го року навчання» (Київ, 1918); «Рідне писання. Українська граматики: Основи українського правопису: підручник для 1-го року навчання» (Київ – Львів – Відень, 1921); «Головніші правила українського правопису» (Тарнів, 1922); «Чистота і правильність української мови: підручник для вивчення української літературної мови» (Львів, 1925). Підручники для школярів містять тексти, заґрунтовані на фольклорній основі з презентацією найкращих моральних цінностей українського народу. На матеріалі казок, легенд, прислів'їв, приказок, пісень, загадок І. Огієнко намагався прищепити молодшим школярам любов до рідного слова, моральних чеснот; радить учителям моделювати різні ситуації зі шкільного життя, обігрувати матеріал у мовному аспекті. Як бачимо, учений-методист дбає не лише про змістове наповнення навчальної літератури, але й указує на потребу актуалізації емоційного чинника в процесі комунікативної взаємодії з учнем. Для психодидактики й лінгвометодики важливими є асоціації, емоції, які викликає в дітей саме рідне слово. Родзинкою розроблених І. Огієнком уроків стали й «Молитва перед навчанням» і «Молитва по навчанні».

До сфери психолінгвістичних зацікавлень ученого належить і питання *двомовності* та *багатомовності*. З одного боку, він відчував гордість від того, що українці були добрими знавцями іноземних мов, а з іншого, – зауважував, що «наука чужою мовою не пускає в людині глибокого коріння» (Огієнко, 1992: 122). За глибоким переконанням І. Огієнка, у психічному розвитку дитини важливим є оволодіння іноземною мовою в більш пізньому віці, бо іноземна засвоюється за іншими психолінгвістичними законами, ніж рідна мова.

У психолінгвістичному ракурсі оцінював учений і міжмовну взаємодію, про що йдеться в статті «Чужі впливи на українську мову», де розглянуто феномен запозичення як «нормальне й корисне джерело для зростання кожної мови» (Огієнко, 1933б: 113). Щодо *іношомовних запозичень в українській мові*, то тут його позиція відзначається науковою поміркованістю. Наприклад, слова, спільні для української

і російської мов, дослідник не радить викидати з мови, розглядаючи це як спільний лексичний фонд, успадкований ще з праслов'янського періоду, де збереглися «як стародавнє спільне культурне добро».

Значний внесок у розвиток психолінгвістичних ідей належить й українському щомісячному науково-популярному часопису «Рідна мова», який виходив упродовж семи років (1933–1939) у Варшаві та Жовкві (91 випуск), а поширювався по всьому світу. «Найголовнішою ідеєю, що її втілював журнал, була думка про те, що соборна літературна мова є запорукою міцної *національної свідомості* (курсив автор. – В. П.) і самостійної державності» (Болтівець, 2010: 13). Засновником, видавцем, головним редактором та автором більшої частини статей (понад 160) був, власне, професор І. Огієнко. У кількох номерах цього журналу вчений друкував свою ґрунтовну працю «Методи вивчення складні», зокрема в серпневому номері за 1935 рік було вміщено частину цієї студії «8. Метода психологічна», де йдеться про використання психологічних методів у мовознавчих дослідженнях. «Метода – душа праці <...>», – так образно підкреслював він важливість використання цього методу (Огієнко, 1935в: 42). Було вербалізовано актуальну думку про «велике зближення граматики і психології, через що тепер маємо т. зв. “психологічне мовознавство”» (Огієнко, 1935а: 337).

І. Огієнко вивчав мовленнєву діяльність в органічному зв'язку з чинниками людської психології, мовомисленням людини. У названій студії він писав: «<...> мова – то вияв людського духа, що поза зв'язком із мисленням не існує, а це відразу наказує нам глибше заглянути до джерел повстання її й зкооперуватися з психологією» (Огієнко, 1935а: 337–338). Учений наголошував, що психологічні методи необхідні для вивчення всіх мовних рівнів, порівняймо: «Психологічне освітлення прикладається тепер до вияснення всіх мовних явищ, а особливо морфологічних та складневих, <...> а пов'язання психології з історією мови надзвичайно корисне: добуті історією факти життя мови треба конечно освітити психологічно, а тоді вони стають ясніші й вірніші; в цьому напрямі історія мови й психологія йдуть тепер рука-в-руку. Факти історичних пам'яток дуже часто потребують доброго психологічного освітлення, від чого стають вони тільки цінніші» (Огієнко, 1935а: 338). У цій розвідці вказано на психологічний підхід до розуміння явищ мови, що простежувалося в працях

Г. Ляйбліца, Ф. Гумбольдта, Г. Штайнталя, а також В. Вунда, О. Потєбні, Д. Овсяннико-Куликовського, Д. Кудрявського, Ф. Травнічека та ін. Великим здобутком застосування психології в мовознавстві І. Огієнко вважав (а) т. зв. *закон аналогії (уподібнення)*; (б) *закон людової етимології* (тобто народної етимології); (в) *закон економії сил* (у неповних реченнях); г) *закон т. зв. контамінації*.

Прогресивні думки про зв'язок лінгвістики з психологією презентовано й у кількох статтях П. Кривоносюка, що опубліковані в журналі «Рідна мова». Зокрема, у праці «Психо-фізіологія мови» порушено питання про (а) *експресійну роль мови*, (б) *мовні центри* та осередок *зорових символів* у мозку, що беруть участь у «призвуківій та графічній мовах» (Кривоносюк, 1935б: 175–178). У його науковій розвідці «Недуги мови» йдеться про *мовленнєві вади* природної генези (заїкання, белькотіння через невиразну артикуляцію чи переставлення звуків у вимові) (Кривоносюк, 1935а). Цей дослідник приділив увагу й питанням вивчення дитячого мовлення. Зокрема, описував перші психічні надбання дітей у вигляді мімічної мови, що презентовано в публікації «Мова немовляти» (Кривоносюк, 1933). Пізніша праця цього ж автора «Як досліджувати дитячу мову» (Кривоносюк, 1935в) спрямована на питання щодо особливостей засвоєння мови дітьми в ранньому онтогенезі. Зокрема, тут презентовано чіткі методичні вказівки щодо фіксації перших дитячих слів у контексті пізнавальних та інших психологічних процесів (Кривоносюк, 1935в).

У розвідці «Мовні прогріхи» авторства М. Балагури (Балагура, 1935) йдеться про мінливість мовних форм, що пов'язана з психологічними причинами. «Мова, – зауважує дописувач часопису, – це звукова, артикульована форма психічного змісту. Психічний зміст прямує до того, щоб знайти своє відбиття в слові. <...> Кожна людина старається індивідуально, на свій лад, інакше, ніж інші люди, висловлювати свій душевний стан» (Балагура, 1935: 217).

Спорадично на сторінках часопису порушується і проблематика психолінгвістичної мовної здатності. Про це йдеться в низці статей М. Гнатишака (Гнатишак, 1935), присвячених Степану Руданському, мова якого «багата на художні народні образи, своєрідну тропіку й фігуральність», і в ній «вербалізовано відповідні типові релігійні емоції й відчуття <...>» (Космеда, Осіпова, & Піддубна, 2015: 9). Аналізуючи музичну ритміку, пародійний стиль співомовок С. Руданського,

автор праці актуалізує й питання *внутрішньої* мовної форми (в розумінні тен Брінка), пор.: «Внутрішня мовна форма – це ті засоби, що ними старається поет або письменник спонукати свою публіку відтворювати в собі саме цей погляд на річ, що був при творенні у нього» (Гнатишак, 1935: 104). Тобто дослідник спирається на принципи гуманістичного мислення й апелює до аперцепції.

Епізодичне використання психолінгвістичних прийомів можна продемонструвати на матеріалі дитячої сторінки «Грамматика малої Лесі. Сторінка для наших молодших», що друкувалася в 13-ох випусках названого часопису. Мовний матеріал було презентовано у вигляді цікавих історій із побутового мовлення, і часто його подавали у формі авторської розповіді чи діалогу малої Лесі з Дідом Огієм (псевдонім Огієнка. – В. П.). Так у доступній формі пояснювалися складні для учнів лінгвістичні питання. Слово Діда Огія – ласкаве, мудре, щире, ліричне, тож може слугувати і практичним порадиником із родинного виховання, де пропагуються мудрі чуттєві цінності, лагідне переконання, терплячість, позитивна комунікація дорослого з дитиною.

Мовну особистість самого І. Огієнка теж можна вважати лінгвопсихолінгвістичним феноменом. Ученому був властивий певний склад індивідуальних рис, які вирізняли його з-поміж інших лінгвістів, про що пишуть сучасні дослідники. До цих рис вналежнюють глибинне й пророче мислення, харизму, надзвичайну працездатність, вболівання за долю українського народу й рідної мови, природне мовне чуття. Високий авторитет І. Огієнка вплинув на рівень української науки й утвердження націєцентризму в той час, коли репресивна радянська ідеологія придушувала все українське, знищувала основи християнської моралі, викорінювала мінімальні вияви індивідуалізму. Патріотичні пориви втілилися в його подвижницькій діяльності на благо українського народу. Відомо, що, окрім науково-творчого набутку, учений рятував від знищення цінні українознавчі праці, допомагав тим, кого переслідувала репресивна радянська влада, непримирена до всього українського, дуже терпляче й безперестанно рецензував відповідні видання, готуючи їх до друку. У свою різносторонню діяльність він уклав не лише глибокі знання, але й енергію любові, яка пережила його самого й продовжує духовно збагачувати наступні покоління. Образно кажучи, сприймати текст душею й серцем – це про І. Огієнка. Як редактор наукових видань, він міг щиро

захоплюватися окремим словом, влучністю й дотепністю висловлення; умів професійно відчутти й визначити рівень естетичної вартості праці, оцінити моральну культуру автора; щоправда, болісно сприймав мовні покручі, незнання мовних норм. Неспроста, мабуть, психологічне бачення свого Я він передав промовистою метафорою *мовний лікар*, порівняймо: «Я свідомий того, що беру на себе найневдячнішу роллю мовного лікаря, бо стягую на свою сиву голову найбрудніше болото подразнених амбіцій... Не боюся того» (Огієнко, 1937: 246).

Висновки

Серед найактуальніших психолого-лінгвістичних проблем, до яких звертався І. Огієнко, виокремлюємо концептуально значущі, зокрема щодо методологічно правильного розуміння (1) статусу мови як джерела фіксації національного духу, (2) деяких понять лінгвометодики та філософії мови, зокрема *білінгвізму*, *рідної мови*, *материнської мови*, *іноземної мови*; (3) потреби актуалізувати психологічний підхід до навчання рідної мови; (4) базових психолінгвістичних понять, передусім *закону мовної аналогії*, *закону уподібнення (прецедентності)*, *народної етимології*; (5) важливості чинника особистісного потенціалу родинного та шкільного виховання у формуванні мовної свідомості особистості; (7) чинника взаємозв'язку національної мови й колективної психології нації (зародки етнопсихології).

У редактованому І. Огієнком виданні «Рідна мова» популяризація психолінгвістики стосувалася таких проблем, як (1) психологічні передумови формування мовлення в ранньому онтогенезі, (2) особливості дитячого мовлення (праці П. Кривоносюка); (3) патопсихолінгвістика (розвідки В. Балагури); (4) інтерпретація психологічного методу в дослідженні мовних явищ (студії І. Огієнка); (5) аперцепційна роль мови (статті М. Гнатишака).

Психологічний і водночас лінгвістичний портрет І. Огієнка як мовної особистості заґрунтований, зрозуміло, на його мовно-світоглядних переконаннях та особистісних психологічних рисах. Перебуваючи тривалий час у чужому мультикультурному середовищі, учений зберіг вірність національній ідеї та стійкість ідеалів; мав чітку психолінгвістичну позицію, дбаючи про доступність і ясність викладу найскладніших понять, що відображено і в його академічних працях, і в шкільних підручниках. Він уважав мову основним чинником,

що об'єднує народ і сприяє розвитку колективної свідомості, зокрема й мовної. Своїм словом формував морально-етичні цінності, популяризуючи їх у світі, зокрема й через діяльність журналу «Рідна мова». Дослідник пройшов шлях від *лікаря тіл* (за першою освітою І. Огієнко був медиком) до *лікаря душі*, ставши світлим натхненником і науковим авторитетом для своїх дописувачів і шанувальників, уболіваючи про те, щоб українська мова завжди була основою національного визнання.

Ідеї І. Огієнка та інших вчених, які були викладені на сторінках часопису «Рідна мова», не втратили своєї значущості й сьогодні. Є нагальна потреба їх поглибленого вивчення і введення в українські навчальні підручники та посібники з психолінгвістики з метою донесення цих методологічно важливих наукових знань до українського читача, що і є *перспективою* цього дослідження. В умовах сучасної реальності, зокрема російсько-української війни, коли утвердження національної ідентичності стало моральним осердям психологічної стійкості, національно-психологічна концепція І. Огієнка є надзвичайно затребуваною.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Барагура**, В. (1935). Мовні прогріхи. *Рідна мова*, 5, 217–220.
2. **Білоусова**, Т. П. (2020). Проблема іншомовних запозичень у науковій спадщині Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*, 17, 5–14. Узято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/IvanOgienko_2020_17_3.
3. **Болтівець**, С. І. (2010). Психологічні чинники розвитку мовної свідомості у науковій спадщині Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*, 7, 4–15.
4. **Гнатишак**, М. (1935). Поетична мова. *Рідна мова*, 3, 101–106.
5. **Гнатюк**, І. (1992). Іван Огієнко про психолого-лінгвістичні основи популяризації науки. *Духовна і науково-педагогічна діяльність І. І. Огієнка в контексті українського національного відродження. Тези доповідей наук.-теор. конф. до 110-річчя від дня народження* (с. 169–170). Кам'янець-Подільський: Поділля.
6. **Давидов**, П. Г., & Бернацька, Л. В. (1997). Формування національної ментальності підростаючого покоління у психолого-педагогічних системах І. Огієнка та вчених сучасної української діаспори. *Іван Огієнко (митрополит Іларіон) і виховання національно свідомої особистості (до 115-річного ювілею видатного вченого). Наук. доповіді Всеукр. конференції* (с. 132–137). Київ: Вид-во Київ. міжрегіон. ін-ту удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка.
7. **Завальнюк**, О. М. (2013). Огієнкіана в Кам'янці-Подільському: щедрий десятилітній ужинок. (Огляд наукової збірки «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта» 2003–2012 рр.). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*, 10, 308–318. Узято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ioism_2013_10_48.
8. **Космеда**, Т. А., Осіпова, Т. Ф., & Піддубна, Н. В. (2015). *Степан Руданський: феномен «живого» мовлення українців*. Харків – Познань – Дрогобич: КОЛО.
9. **Кривоносок**, П. (1933). Мова немовляти. *Рідна мова*,

11, 354–356. 10. **Кривоносюк, П.** (1935a). Недуги мови. Плутання. *Рідна мова*, 8, 357–358. 11. **Кривоносюк, П.** (1935b). Психо-фізіологія мови. *Рідна мова*, 4, 175–176. 12. **Кривоносюк, П.** (1935в). Як досліджувати дитячу мову. *Рідна мова*. 8, 305–308. 13. **Кучинська, І. О.** (2002). Психолого-педагогічні основи виховання духовної особистості у творчій спадщині Івана Огієнка. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ, кн. 2, 198–203. 14. **Огієнко, І.** (1935a). Метода психологічна. *Рідна мова*, 8, 337–343. 15. **Огієнко, І.** (1995). *Наука про рідномовні обов'язки*. Львів: Фенікс. 16. **Огієнко, І.** (1937). Письменник і рідна мова. Як збагачувати свою мову. *Рідна мова*, 6, 241–248. 17. **Огієнко, І.** (1933a). Почесне завдання «Союзу українкою». *Рідна мова*, 10, 346. 18. **Огієнко, І.** (1935b). «Рідне слово». Початкова Граматика української літературної мови. *Рідна мова*, 7, 323–330. 19. **Огієнко, І.** (1935в). *Складня української мови. Ч. 1: Вступ до вивчення складні*. Жовква: друкарня О. О. Висиліян. 20. **Огієнко, І.** (1992). *Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу*. Київ: Довіра. 21. **Огієнко, І.** (1933б). Чужі впливи на українську мову. *Рідна мова*, 4, 113–118. 22. **Папіш, В. А.** (2022). *Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика*. Вінниця-Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 23. **Піддубна, Н. В.** (2021). Тарас Шевченко як релігійна мовна особистість у дослідженнях Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, XVIII, 38–45. 24. **Чеканська, О. А.** (2011). Розуміння активності психіки та здатності до саморуку і самостворення особистості І. І. Огієнком на початку ХХ століття. *Проблеми сучасної психології*, 11, 922–932. 25. **Шеремета, Н. П.** (2015). Українознавча синергетика наукового набутку Олександра Потебні й Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*, 12, 342–347.

REFERENCES

1. **Barahura, V.** (1935). Movni prohriky [Linguistic mistakes]. *Ridna mova – Native language*, 5, 217–220 [In Ukrainian].
2. **Bilousova, T. P.** (2020). Problema inshomovnykh zapozychen u naukovii spadshchyni Ivana Ohienka [The problem of foreign language borrowings in the scientific heritage of Ivan Ohienko]. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita – Ivan Ohienko and modern science and education*, 17, 5–14. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/IvanOgienko_2020_17_3 [In Ukrainian].
3. **Boltivets, S. I.** (2010). Psykholohichni chynnyky rozvytku movnoi svidomosti u naukovii spadshchyni Ivana Ohienka [Psychological factors of the development of language awareness in the scientific heritage of Ivan Ohienko]. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita – Ivan Ohienko and modern science and education*, 7, 4–15 [In Ukrainian].
4. **Hnatyshak, M.** (1935). Poetychna mova [Poetic language]. *Ridna mova*, 3, 101–106 [In Ukrainian].
5. **Hnatiuk, I.** (1992). Ivan Ohienko pro psykholoho-linhvistychni osnovy populiaryzatsii nauky [Ivan Ohienko on the psychological and linguistic foundations of the popularization of science]. *Dukhovna i naukovo-pedahohichna diialnist I. I. Ohienka v konteksti ukrainskoho natsionalnoho vidrozhennia. Tezy dopovidei nauk.-teor. konf. do 110-richchia vid dnia narodzhennia – Spiritual and scientific-pedagogical activity of I. I. Ohienko in the context of the Ukrainian national revival. Abstracts of the scientific and theoretical conference dedicated to the 110th anniversary of his birth* (pp. 169–170). Kamianets-Podilskyi: Podillia [In Ukrainian].
6. **Davydov, P. H., & Bernatska, L. V.** (1997). Formuvannya natsionalnoi mentalnosti

pidrostaiuchoho pokolinnia u psykhologo-pedahohichnykh systemakh I. Ohiienka ta vchenykh suchasnoi ukrainskoi diaspory [The formation of the national mentality of the younger generation in the psychological and pedagogical systems of I. Ohienko and scientists of the modern Ukrainian diaspora]. *Ivan Ohiienko (mytropolyt Ilarion) I vykhovannia natsionalno svidomoi osobystosti (do 115-richnoho yuvileiu vydatnoho vchenoho)*. Nauk. dopovidi Vseukr. konferentsii – Ivan Ogienko (Metropolitan Hilarion) and the education of a nationally conscious personality (to the 115th anniversary of the outstanding scientist). *Scientific reports of the All-Ukrainian conference* (pp. 132–137). Kyiv: Vyd-vo Kyiv. mizhrehion. in-tu udoskonalennia vchyteliv im. B. Hrinchenka [In Ukrainian]. 7. **Zavalniuk**, O. M. (2013). Ohiienkiana v Kamianski-Podilskomu: shchedryi desiatytilnii uzhynek (Ohliad naukovoї zbirky “Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita” 2003–2012 rr.) [Ohienkiana in Kamianets-Podilskyyi: a generous ten-year feast. (Review of the scientific collection “Ivan Ogienko and Modern Science and Education” 2003–2012)]. *Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita – Ivan Ohienko and modern science and education*, 10, 308–318. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ioishn_2013_10_48 [In Ukrainian]. 8. **Kosmeda**, T. A., Osipova, T. F., & Piddubna, N. V. (2015). *Stepan Rudanskyi: fenomen “zhyvoho” movlennia ukrainsiv* [Stepan Rudanskyi: the phenomenon of “live” broadcasting of Ukrainians]. Kharkiv – Poznan – Drohobych: KOLO [In Ukrainian]. 9. **Kryvonosiuk**, P. (1933). Mova nemovliaty [Baby language]. *Ridna mova – Native language*, 11, 354–356 [In Ukrainian]. 10. **Kryvonosiuk**, P. (1935a). Neduhy movy. Plutannia [Speech disorders. Confusion]. *Ridna mova – Native language*, 8, 357–358 [In Ukrainian]. 11. **Kryvonosiuk**, P. (1935b). Psykho-fiziolohiia movy [Psycho-physiology of speech]. *Ridna mova – Native language*, 4, 175–176 [In Ukrainian]. 12. **Kryvonosiuk**, P. (1935v). Yak doslidzhuvaty dytiachu movu [How to study children’s language]. *Ridna mova – Native language*, 8, 305–308 [In Ukrainian]. 13. **Kuchynska**, I. O. (2002). Psykhologo-pedahohichni osnovy vykhovannia dukhovnoi osobystosti u tvorchii spadshchyni Ivana Ohiienka [Psychological and pedagogical foundations of spiritual personality education in the creative heritage of Ivan Ohienko]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of education of children and students*. 2, 198–203 [In Ukrainian]. 14. **Ohiienko**, I. (1935a). Metoda psykholohichna [The method is psychological]. *Ridna mova – Native language*, 8, 337–343 [In Ukrainian]. 15. **Ohiienko**, I. (1995). *Nauka pro ridnomovni oboviazky [The science of mother tongue obligations]*. Lviv: Feniks, 1995 [In Ukrainian]. 16. **Ohiienko**, I. (1937). Pysmennyk i ridna mova. Yak zbahachuvaty svoiu movu [Writer and native language. How to enrich your language]. *Ridna mova – Native language*, 6, 241–248 [In Ukrainian]. 17. **Ohiienko**, I. (1933a). Pochesne zavdannia “Soiuzu ukrainok” [Honorable task of the “Union of Ukrainian Women”]. *Ridna mova – Native language*, 10, 346 [In Ukrainian]. 18. **Ohiienko**, I. (1935b). “Ridne slovo”. Pochatkova Hramatyka ukrainskoi literaturnoi movy [“Native word”. Elementary Grammar of the Ukrainian Literary Language]. *Ridna mova – Native language*, 7, 323–330 [In Ukrainian]. 19. **Ohiienko**, I. (1935v). *Skladnia ukrainskoi movy. Ch.1.: Vstup do vychennia skladni [Difficult Ukrainian language. Part 1: Introduction to the study is difficult]*. Zhovkva: drukarnia O. O. Vysyliian [In Ukrainian]. 20. **Ohiienko**, I. (1992). *Ukrainska kultura. Korotka istoriia kulturnoho zhyttia ukrainskoho narodu [Ukrainian culture. A brief history of the cultural life of the Ukrainian people]*. Kyiv: Dovira [In Ukrainian]. 21. **Ohiienko**, I. (1933b). Chuzhi vplyvy na ukrainsku movu

[Foreign influences on the Ukrainian language]. *Ridna mova – Native language*, 4, 113–118 [In Ukrainian]. 22. **Papish**, V. A. (2022). *Linhvopsykhoaktsentuatsiia elitarnoi movnoi osobystosti: teoriia, istoriia, dyskursyvna praktyka [Linguistic psychoaccentuation of an elite language personality: theory, history, discursive practice]*. Vinnytsia-Uzhhorod: Polihraftsentr “Lira” [In Ukrainian]. 23. **Piddubna**, N. V. (2021). Taras Shevchenko yak relihiina movna osobystist u doslidzhenniakh Ivana Ohienka [Taras Shevchenko as a religious and linguistic personality in Ivan Ohienko's studies]. *Ivan Ohienko I suchasna nauka ta osvita – Ivan Ohienko and modern science and education*, XVIII, 38–45 [In Ukrainian]. 24. **Chekanska**, O. A. (2011). Rozuminnia aktyvnosti psykhyky ta zdatnosti do samorukhu i samostvorennia osobystosti I. I. Ohienkom na pochatku XX stolittia [Understanding the activity of the psyche and the ability to self-movement and self-creation of personality by I. I. Ohienko at the beginning of the 20th century]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 11, 922–932 [In Ukrainian]. 25. **Sheremeta**, N. P. (2015). Ukrainoznavcha synerhetyka naukovoho nabutku Oleksandra Potebni u Ivana Ohienka [Ukrainian studies synergetics of the scientific achievements of Oleksandr Potebna and Ivan Ohienko]. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita – Ivan Ohienko and modern science and education*, 12, 342–347 [In Ukrainian].

Папіш Віталія Андріївна – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88000, Україна.

E-mail: vitalija.papish@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-2609-1620>

Vitaliia Papish – doctor of philological sciences, associate professor, professor Department of Ukrainian Language Uzhgorod National University, 14 University St., Uzhgorod, 88000, Ukraine

Стаття надійшла до редакції 23 липня 2024 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Папіш В. А. Українське зарубіжжя: популяризація психолінгвістичних знань у працях Івана Огієнка та на сторінках часопису «Рідна мова». *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2024. Вип. 61. С. 208–221. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.61.17>*

APA: Папіш, В. А. (2024). Українське зарубіжжя: популяризація психолінгвістичних знань у працях Івана Огієнка та на сторінках часопису «Рідна мова». *Лінгвістичні дослідження*, 61, 208–221. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.61.17>